

Õiguskantsler

Urmas Reinsalu
minister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 01.04.2015 nr JUM/15-0454/-1K

Meie 29.04.2015 nr 18-2/150499/1501894

Arvamus vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsusele

Austatud härra minister

Pöördusite minu poole 01.04.2015 kirjaga nr 8-1/2664, milles esitasite õiguskantslerile arvamusel avaldamiseks vangistusseaduse (edaspidi lühidalt ka VangS) muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse (edaspidi lühidalt ka VTK).

Härra minister, tänan Teid võimaluse eest vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse osas arvamust avaldada. Märgin, et seaduse eelnõu menetlemisel saab õiguskantsler lähtuvalt oma pädevusest viidata eeskätt ilmselgetele probleemidele ja selgitada Eestile võetud rahvusvaheliste kohustustega seonduvat.

Arvestades õiguskantsleri rolli isikute põhiõiguste kaitsjana, käsitlen alljärgnevalt peamiselt kinni peetavate isikute¹ õigusi ja kohustusi puudutavat kavandatavat regulatsiooni. Rõhutan seejuures, et minu hinnangul peab kinni peetavate isikute õiguste piiramine toimuma Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seaduste kohaselt – st piirangud peavad olema selgelt eesmärgistatud kooskõlas vastava eesmärgiga.

Teen eeltoodust lähtudes järgnevad tähelepanekud VTK-s väljendatu osas ning käsitlen ka paari teemat, mida VTK küll ei hõlma, ent mis minu hinnangul võiksid vangistusseaduse muutmise raames lahendatud saada.

1. Kinni peetava isiku arestimajas viibimise aeg

Märgin lisaks juba VTK materjalides osutatud õiguskantsleri varasematele tähelepanekutele arestimajade võimekuse osas, et lisaks erinevates (paraku ka vastselt rajatud) arestimajades puuduvatele jalutushoovidele ei ole enamikus arestimajades viibijatel võimalik realiseerida ka mitmeid teisi vanglas hõlpsasti teostatavaid õigusi (nt teha sisseoste, saada tervishoiuteenuseid,

¹ Kasutan mõistet „kinni peetav isik“ ühendmõistena nii kinnipeetavate (VangS § 2) kui vahistatute (VangS § 4) tähistamiseks.

kasutada telefoni, saada kokkusaamisi jne).² Just põhjusel, et arestimajad ei ole suutelised tagama kinni peetavatele isikutele mitmeid seadusest tulenevaid õigusi (nt võimalust viibida värskes õhus) on õiguskantsler soovitanud korduvalt hoida ühes või teises arestimajas isikuid võimalikult lühikest aega.³

Samas nõustun VTK-s toodud mõttega, et teatud juhtudel on kinni peetava isiku arestimajas pikemaajaline kinnipidamine möödapääsmatu.

Seepärast rõhutan, et kinni peetava isiku arestimajas viibimise aja piiritlemisel tuleb arvestada arestimajade tegeliku võimekusega tagada vangistusseaduses sätestatud erinevaid õigusi vahistatule ja kinnipeetavale ning probleemid ses valdkonnas ei seisne paraku sugugi vaid värskes õhus viibimise võimaluste tagamise raskustes.

2. Süüdimõistetu viibimiskohta puudutav info

Süüdimõistetu viibimiskohta puudutava teabe ligipääsupiirangu leevendamise põhjendused VTK-s on aktsepteeritavad. Samas suhtun ettevaatusega võimalusse anda selline info nõ vabakasutusse. Kui valitakse lahendus, mille puhul vastavat teavet sooviv isik ei pea teabe saamiseks päringut tehes oma õigustatud huvi üldse selgitama või lausa saab teabe ilma seda eraldi taotlemata mõnest avalikult ja piiramatult kätte saadavast teabekanalist, siis tõusetub paratamatult küsimus, kas meede sellisena erinevate isikute õigusi tasakaalustatult tagab.

Nõustuda saab, et info süüdimõistetu viibimiskoha osas võiks olla õigusjärgselt huvi omava isiku (nt võlausaldaja või sissenõudja) tarvis lihtsamini leitav, ent vastava teabe vabakasutusse andmine võib kätkeada ohte kinnipeetavale endale.

3. Noore kinnipeetava paigutamine

Õiguskantsler tegi Justiitsministeeriumile 11.02.2015 ettepaneku kaaluda alaealiste kinnipidamiseks eraldiseisva(te) asutus(t)e, mille keskkond teeniks rehabiliteerivaid eesmärke ning tagaks alaealiste füüsilist ja vaimset heaolu, loomist. Justiitsministeeriumi 01.04.2015 õiguskantslerile esitatud vastuses nr 10-2/2666 nõustus ministeerium õiguskantsleri seisukohaga ning märkis, et esitab täpsema ülevaate tegevuskavast alaealiste kinnipidamise probleemide lahendamiseks ning eritingimuste tagamiseks.

On arusaadav, et muutused alaealiste kinnipidamises ei toimu üleöö ning alaealised süüdimõistatud paigutatakse täna täiskasvanutega samasse vanglasse. Minu hinnangul võib alla 18-aastase kinnipeetava kokku paigutamine täiskasvanutega kõne alla tulla vaid erandlikel juhtudel ning üksnes siis, kui see on tõepoolest alaealise parimates huvides.⁴ Alaealise arengu

² Näiteks tuvastas õiguskantsler vastavalt Jõgeva arestimajas 2014. aasta kontrollkäigul lisaks jalutushoovi puudumisele ka selle, et arestimajas viibijatel ei olnud võimalik kasutada telefoni ega saada kokkusaamisi. Vt Kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri arestimaja Jõgeva ja Tartu arestikambritesse, lk 4-5. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_politsei-ja_piirivalveameti_louna_prefektuuri_arestimaja_jogeva_ja_tartu_arestikambritesse.pdf.

³ Nt Kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Valga ja Võru kambrisse, lk 4. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_politsei-ja_piirivalveameti_louna_prefektuuri_korrakaitseburoo_arestimaja_valga_ja_voru_kamber.pdf.

⁴ Vt lähemalt õiguskantsleri 14.11.2014 soovitus nr 7-7/141329/1404720 Justiitsministeeriumile, p 2.1. Kättesaadav arvutivõrgus:

taseme ja seisundi arvesse võtmine on samuti oluline, kuid alla 18-aastase küpsusaste ei pruugi alati tähendada seda, et täiskasvanutega koos viibimine on temale parim lahendus.⁵ Nii näiteks näeb ÜRO alaealiste õigusemõistmise haldamiseks standardsete-miinumireeglite⁶ p 29 ette, et vaid kontrollitud juhtudel võib alaealisi viia kokku hoolikalt valitud täiskasvanutega spetsiaalse tegevuse läbiviimiseks, kui sellel tegevusel on positiivne mõju alaealisele. Arvesse tuleb võtta ka seda, kas alaealise täiskasvanuga kokku paigutamisel on alaealisele tagatud füüsiline keskkond, mis teenib rehabiliteerivaid eesmärgi. Harku ja Murru Vangla Harku vangistusosakonna näitel (selles vanglas alaealised naissoost kinnipeetavad võivad üldjuhul asuda) võib füüsilise keskkonna mõttes alaealise jaoks olla tavalisest eluosakonnast sobivam hoopis sõltuvusrehabilitatsiooni või emade-lastete osakonna keskkond.

4. Kinni peetava isiku tasuta kirjavahetus riigiasutustega

VTK-s väljendatud kavatsusega viia täna justiitsministri 30.11.2000 määruse nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri“ (edaspidi ka VSKE) § 47 lõikes 2 toodud erandid vangistusseadusse saab kindlasti nõustuda. Samas pean vajalikuks rõhutada, et kaaluda maksaks ka subjektide ringi, kellele riigivõimu kulul kirjutada saab, ülevaatamist. Õiguskantsler on 21.06.2011 märgukirjas nr 6-3/091938/1102165, 6-3/091951/1102165, 6-1/110810/1102165 põhjalikult käsitlenud kinni peetava isiku võimalusi kohtutäituri poole pöörduda ja täituri tegevust vaidlustada ning osutanud kehtiva õiguse (mh VangS § 28 lõike 2) puudustele ses osas.

Justiitsminister oma 12.09.2011 vastuses nr 10.1-6/8970 paraku õiguskantsleri kujutlusega ei nõustunud ning jäi oma seisukoha juurde, et kinni peetavatele isikutele piiramatu tasuta kirjavahetuse võimaldamist kohtutäituriga ei saa pidada põhjendatuks.

Pea nimetatud õiguskantsleri märgukirjas toodud kaalutlusi kohtutäituri poole pöördumise võimaldamise osas jätkuvalt olulisteks ning seetõttu usun, et lisaks regulatsiooni seadusse ümber tõstmisele võiks kinni peetavate isikute õiguste, mille kaitsest vanglas viibijad kõige enam huvitatud on, tagamise vajaduse valguses üle vaadata ka isikute ringi, kellele riigi kulul kirju lähetada võimalik on, ning kaaluda ka nt kohtutäituri lisamist (nt ka teatud täiendavate tingimustega) vastavate subjektide nimistusse.

Õiguskantsleri varasema praktika põhjal võib väita, et kinni peetavate isikute vastu esitatud nõudeid täitvate kohtutäituritega suhtlemine on kinni peetavate isikute jaoks probleemiks ning samas on kohtutäituri poole pöördumine oluline osa kohtutäituri tegevuse vaidlustamise võimalusest kohtu kaudu.

5. Kaitsjaga kokkusaamise katkestamine

Nagu VTK-s sedastatud, siis kehtivas õiguses kaitsjaga kokkusaamise katkestamise keelu osas erandeid sätestatud ei ole. Tõsi on ka see, et vanglas võib tulla ette olukordi, kus isikud on vaja nt tulekahju tõttu evakueerida või esineb muu vangla julgeolekut äärmiselt oluliselt ohustav sündmus, mille tõttu võib olla põhjendatud katkestada kõik tavapärased tegevused ja saata külalised vanglast kiiresti välja. Seetõttu võib seadus ilmselt teatud juhtudel lubada katkestada

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_soovitus_uue_tallinna_vangla_kinnipidamistingimused.pdf.

⁵ Vt nt Euroopa Inimõiguste Kohtu 20.04.2009 otsus asjas nr 70337/01, Güveç vs. Türki. Euroopa Inimõiguste Kohtu 18.03.2013 otsus asjas nr 1413/07, Çoselav vs. Türki.

⁶ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985. Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/BeijingRules.aspx>.

kokkusaamise ka kaitsjaga ja mitte käsitleda seda rikkumisena. Samas on õiguskantsleri lähiaja praktikas näide, kus vanglateenistuse ametnik sekkus kokkusaamisse advokaadist kaitsjaga seoses sellega, et vangla päevakavas kokkusaamisteks ette nähtud tavapärase aeg oli läbi saanud.⁷ Seega ei saa kaitsjaga kokkusaamise katkestamise võimalust ka küsitavatel põhjustel praktikas välistada ja kehtiv õigus peaks sellisele tegevusele seadma selged ja põhjendatud piirid, mis arvestaksid kaitseõiguse ja kaitsjaga suhtluse olulisust kinni peetava isiku jaoks.

Sestap rõhutan, et kui kaitsjaga kohtumise katkestamise reguleerimist tõesti peetakse vajalikuks, siis tuleks vastav norm sõnastada selliselt, et katkestamine saab toimuda üksnes ülimalt kaalukatel põhjustel (nt suur oht vangla julgeolekule, kokkusaajate elule ja tervisele vms).

6. Käe- ja jalaraudade kohaldamine saatmisel väljaspool vanglat

Ohjeldusmeetmete rakendamiseks konkreetsete aluste sätestamine on mõeldav, ent hoiduda tuleks sellest, et seaduses sätestada imperatiivselt olukorrad, mil vanglateenistus sisuliselt kaalumata on kohustatud käe-ja jalaraudu kasutama (nt kõigi eluaegsete kinnipeetavate või kõigi kõrgohtlike kinnipeetavate puhul vms). Ohjeldusmeetmeid tuleb minu hinnangul kohaldada rangelt vaid juhul, kui see on konkreetset olukorda ja asjaolusid hinnates vajalik ning kohustuse sätestamine neid alati tarvitada mingites kindlates olukordades või teatud kindla isikute grupi puhul hõlmab endas ohtu, et isik või olukord vastab küll formaalselt normis kirjeldatule, ent sisulist tarvidust konkreetset juhul ohjeldusmeetmete järgi ei eksisteeri.

Osutan siinkohal, et näiteks eluaegset või muud pikaajalist vanglakaristust kandvate kinnipeetavate osas on Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (edaspidi lühidalt CPT) oma standardites asunud seisukohale, et CPT ei näe ühtki õigustust eranditult kõigile teatud liiki karistust kandvatele kinnipeetavatele ühesuguste meetmete (nt käeraud) kohaldamiseks, tegelikult hindamata ohtu, mida nad võivad (kuid ei pruugi) kujutada.⁸

VTK-s osutatud riskihindamise käigus isikule antud hinnang ei pruugi igal üksikjuhul olla ainsaks ja adekvaatseks aluseks väitmaks, et nt üliohtliku riskitasemega kinnipeetavat peaks alati ja eranditeta saatma väljaspool vanglat jalaraudades. Jääma peaks võimalus arvestada küllaldasel määral konkreetsete asjaoludega (nt on kõrgohtlik kinnipeetav sellises haigusseisundis, et oht, mille tõrjumiseks ohjeldusmeetmeid rakendada, ei saa kuigi suure tõenäosusega üldse realiseeruda).

Seega leian, et käe- ja jalaraudade kasutamise aluste ja tingimuste konkretiseerimisel tuleb küllaldasel määral säilitada kaalutusõigus, et otsus ohjeldusmeetmeid rakendada saaks igal üksikjuhtumil olla proportsionaalne.

⁷ Õiguskantsleri 23.04.2015 lõppvastus nr 7-4/150005/1501783.

⁸ „Further, many such prisoners were subject to special restrictions likely to exacerbate the deleterious effects inherent in long-term imprisonment; examples of such restrictions are permanent separation from the rest of the prison population, handcuffing whenever the prisoner is taken out of his cell, prohibition of communication with other prisoners, and limited visit entitlements. The CPT can see no justification for indiscriminately applying restrictions to all prisoners subject to a specific type of sentence, without giving due consideration to the individual risk they may (or may not) present.“ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Standards. Lk 28, p 33. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>.

7. Kinni peetava isiku distsiplinaarne mõjutamine

Distsiplinaarmenetlus võimaldab kinni peetava isiku õigusi tuntavalt piirata (nt kui isikule määratakse karistuseks kartserikaristus) ja seetõttu on sellele vastavalt oluline, et menetlusnormid ja nende alusel läbi viidav distsiplinaarmenetlus ei jäta isiku õigusi põhjendamatult kaitseta. Nõustun VTK-s osutatud CPT etteheiteidega Eestis rakendatavale kinni peetavate isikute distsiplinaarmenetlusele ja usun, et CPT kriitikaga tuleb õigusloomes arvestada.

Toonitan, et distsiplinaarmenetluse menetlusnormide ja protsessuaalsete nõuete eesmärgiks ei ole mitte peamiselt olla takistus vanglateenistuse teel tõhusama ressursikasutuse poole, vaid tunduvalt olulisemana mängivad need kaalukat rolli isikute põhiõiguste kaitsel distsiplinaarmenetluses. Kõiki menetlusreeglite muutmisi eesmärgiga menetlust lühemaks, lihtsamaks ja odavamaks teha tuleb hoolsalt kaaluda mh ka selles kontekstis, et menetluse tõhustamine vanglateenistuse jaoks ei tooks kaasa kinni peetava isiku õiguskaitsevõimaluste ahenemist (nt piiraks võimalusi omapoolseid tõendeid esitada või selgitusi anda, saada õigusnõu jne).

Teiseks soovin osutada veel CPT 21. üldaruandele⁹, milles muu hulgas on CPT analüüsinud põhjalikult ka üksikvangistuse temaatikat. CPT käsitluses on üksikvangistusena võetav ka Eesti õiguse tähenduses kinni peetava isiku kartserikaristuse kandmine.¹⁰

Distsiplinaarkaristusena üksikvangistuse (Eesti kontekstis kartserikaristuse) määramisel on CPT osutanud, et selle kohaldamisel ei tohiks maksimaalne karistus ületada 14 päeva üksikvangistust ühe rikkumise eest ja soovitatavalt isegi vähem (alaealiste puhul kindlasti veel vähem). Teiseks on oluline, et lubatav ei oleks kartserikaristuste järjestikku ja vahedeta kandmine, mille tagajärjel isik võib kanda karistust ühtejärge pikema aja vältel, kui ühe rikkumise eest lubatav maksimaalne kartserikaristuse pikkus.¹¹ Kehtivas õiguses ületab maksimaalne lubatav kartserikaristuse pikkus CPT hinnangul põhjendatud määra mitmekordselt (kinnipeetava puhul 45 ööpäeva, noore kinnipeetava puhul 20 ööpäeva, vahistatutel vastavalt 30 ja 15 ööpäeva). Praktikas ei ole nähtud probleemi (mh ka Riigikohtu praktikas) selles, et mitmeid mõistetud kartserikaristusi järjestikku ja ilma vaheta täita, mis mõnel juhul on kaasa toonud kuudepikkuse katkematu viibimise kartserikambris.¹²

Selles kontekstis on kahtlemata õigustatud, et VTK-s on esile tõstetud kavatsus kartserikaristuse pikkusi vähendada. Samas peaks juhinduma ka CPT suunisest sobivate maksimummäärade sätestamisel ja mh ka õigusloome ja täpsemalt vangistusseaduse normide kaudu tagama, et kartserikaristuste kandmise vahele jääks teatud mõistlik ajavahemik.

⁹ 21st General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1 August 2010-31 July 2011). Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-21.pdf>.

¹⁰ 21st General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1 August 2010-31 July 2011), lk 40 p 54. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-21.pdf>.

¹¹ „The trend in many member States of the Council of Europe is towards lowering the maximum possible period of solitary confinement as a punishment. The CPT considers that the maximum period should be no higher than 14 days for a given offence, and preferably lower. Further, there should be a prohibition of sequential disciplinary sentences resulting in an uninterrupted period of solitary confinement in excess of the maximum period.“. 21st General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) (1 August 2010-31 July 2011), lk 43. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-21.pdf>.

¹² Vt nt RKHKo 21.03.2013, nr 3-3-1-79-12, p 1-2, kus vaidlusaluses asjas kandis isik järjepanu kartserikaristust 8 erineva rikkumise eest 69 ööpäeva.

Võimaliku distsiplinaarkaristuste valiku suurendamise kontekstis soovin lisaks allpool toodud distsiplinaarkaristusena pikaajalise kokkusaamise keelamise teemale osutada, et põhjendatud on hoolsalt läbi mõelda võimalike uute karistusliikide otstarbekus nõ suuremas plaanis. VTK-s on viidatud võimalustele keelustada ühes või teises tegevuses osalemine, isikliku raha kasutamine ja lühiajaline väljasõit.

Peaaärmiselt küsitavaks karistada kinni peetavat isikut teatud tegevus(t)e ära jätmisega, millel on selge vangistuse täideviimise eesmärkide (VangS § 6 lõige 1) saavutamist soodustav mõju (nt lühiajalise väljasõidu, mille eesmärgiks on vabanemisjärgse töö-, õppimis-, eluaseme jms asjade korraldamine, keelamine) või mis mõjutab kinni peetava isiku võimalust inimväärikust säilitades karistust kanda. Vaieldamatult on inimväärika karistuse kandmise osaks õiguskantsleri senise praktika kohaselt ka võimalus soetada küllaldaselt määral hügieenitarbeid¹³ ja teadaolevalt on vanglate praktika jätkuvalt selline, et hügieenitarvikud peab isik reeglina soetama omal kulul.

Samamoodi ei täida vanglateenistus teadaolevalt jätkuvalt VangS §-s 46 sätestatud¹⁴, mistõttu peavad kinni peetavad soetama teatud riidesemeid reeglina oma raha eest. Isikliku raha kasutamise piiramine ei tohi mingil juhul otse või kaude kaasa tuua isiku inimväärikust alandavat kohtlemist nt seetõttu, et tal puudub võimalus soetada vältimatult vajalikke esemeid vangla kauplusest ja haldusesisesed reeglid nõuavad teatud perioodi vältel rahaliste vahendite puudumist enne riigi kulul hügieenitarvete või riietusesemete väljastamist.

8. Interneti kasutamine

Lisaks VTK-s põhjalikult käsitletud problemaatikale seoses kinni peetavatele isikutele kohtuistungite helisalvestitele ja kohtuasjade materjalidele ligipääsu võimaldamisega, tahaksin osutada, et küllap vääraks kogu VangS § 31¹ regulatsioon ülevaatamist. Riigikohtu praktika kohaselt ei ole praeguses sättes lubatud teabeallikate ringi peetud põhiseaduse vastaselt ülemäära kitsaks.¹⁵ Samas on VangS §-s 31¹ sisalduv võrdlemisi ahtake teabekanalite valik tehtud seadusandja poolt 2008. aastal ning viidatud Riigikohtu seisukoht pärineb aastast 2009. Võrreldes 2009. aastaga on juurde tekkinud rida teabekanaale, millele ligipääs või mille kasutamine (nt www.riik.ee kaudu taotluste vms esitamine) lisaks praegu lubatud veebilehtedele võiks kinni peetavate isikute jaoks osutada otstarbekaks. Samuti võib uskuda, et riigi võimekus mõnevõrra laiemale veebilehtede valikule ligipääsu võimaldamisega seonduvaid ohte tõrjuda on samuti võrratult suurem.

Seetõttu palun VangS § 31¹ muutmise vajaduse analüüsimisel pöörata tähelepanu ka võimalusele lisada sättesse täiendavaid veebilehti ja infokanaale, mille väisamine võiks aidata kaasa kinni peetavate isikute põhiõiguste tagamisele (nt www.oiguskantsler.ee, www.juristaitab.ee, www.kpkoda.ee jne).

¹³ Õiguskantsleri 13.02.2013 soovitus nr 7-4/120885/1300283. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_sovitus_kinni_peetavatele_isikutele_esma_ste_hugieenitarvete_voimaldamine.pdf.

¹⁴ Vt õiguskantsleri 2013. aasta Harku ja Murru Vangla Harku territooriumi kontrollkäigu kokkuvõte. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_harku_ja_murru_vangla.pdf.

Vt õiguskantsleri 2014. aasta Viru Vangla kontrollkäigu kokkuvõte. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_1.pdf.

¹⁵ Vt RKÜKo 07.12.2009, nr 3-3-1-5-09.

Teiseks tõden, et toetan igati Justiitsministeeriumi kava täiendada kinni peetava isiku vanglavälise suhtlemise võimaluste valikut videokõnede tegemisega (*Skype* vmt programmi kaudu) oma lähedastega ja eelkõige pereliikmete ja lastega.¹⁶

Oma vormilt ei erine selline suhtlemine täna lühiajaliste kokkusaamiste korraldusest, mille peamiseks aspektiks on isikute teineteisest eraldamine. Videokõnede pidamine võimaldaks virtuaalseid kokkusaamisi ka nendele kinni peetavatele isikutele ja nende peredele, kellel ei ole füüsiliselt (nt asub pere välismaal) või muid asjaolusid arvestades võimalik üldse või piisavalt tihti tulla kokkusaamisele vanglasse. Sellisteks asjaoludeks võivad olla nt: lähedaste vanglasse tulekuks vajalike rahaliste vahendite puudumine; kokkusaamist soovivate isikute vanus, kõne alla võiksid tulla väga eakad lähedased või väiksed lapsed, kelle jaoks praegu vanglates pakutav lühiajalise kokkusaamise keskkond ei ole sobiv¹⁷ jmt.

Videokõne kaudu saaks kinni peetav isik olla rohkem kontaktis vanglavälise keskkonnaga (nt koduga; kui laps viibib asenduskodus või eakas vanem hooldekodus, siis nende elukeskkonnaga jne), mis omakorda soodustaks kinni peetava isiku ja tema lähedaste positiivsete suhete hoidmist või aitaks kaasa selliste suhete loomisele. Samuti võimaldaks see kinni peetaval isikul suhelda kokkusaamise ajal korraga rohkemate pereliikmetega, kui seda täna VSKE § 31 lõige 3 ette näeb ja vanglate lühiajaliste kokkusaamiste ruumid füüsiliselt võimaldavad.

Selline suhtlemise viis ei tähendaks ka vanglale suuri kulutusi, sest vanglates on juba täna kinni peetavatele isikutele kohandatud arvutid, sh arvutid, mis võimaldavad videokonverentsi vahendusel suhelda kohtutega. Samuti võib sellise suhtlemisviisi lubamine vähendada vanglate koormust, mis on seotud isikute kokkusaamise eelse läbiotsimise jmt-ga.

9. Lühiajaliste kokkusaamiste korraldus

Minu hinnangul on küsitav lühiajaliste kokkusaamiste üldine ajaline pikendamine. Seda eriti olukorras, kui see tähendab VTK-s toodu kohaselt arvuliselt kokkusaamiste vähenemist. Arvestades täna lühiajaliste kokkusaamiste korraldust (klaasseinaga eraldamine) ja sellisteks kokkusaamisteks vanglas ette nähtud väikseid ja äärmiselt napi sisustusega ruume, on alust kahelda, kas sellises keskkonnas tunni võrra pikem suhtlemine on kinni peetava isiku ja tema lähedaste jaoks soodsam olukord kui ajaliselt lühem, kuid tihedam kokkusaamine.

Samas toetan Justiitsministeeriumi mõttekäiku osas, mis võimaldaks vanglal lubada kinni peetavale isikule VangS § 24 lõikes 2 sätestatud ajast vajadusel pikema kokkusaamise. Sellisteks olukordadeks võib olla nt kaugelt tulnud lähedasega kohtumine, kellel puudub võimalus külastada kinni peetavat isikut igakuiselt. Samuti saaks sellist võimalust kasutada, kui vangla korraldab VSKE § 31 lõike 2¹ p 3 alusel lühiajalise kokkusaamise ilma eraldamiseta.

¹⁶ Kinni peetavate isikute ja nende lähedaste suhtlemiseks on Skype võetud kasutusele Norras ja Tšehhis. Vt Children of imprisoned parents. European perspectives on good practice. Children of Prisoner Europe. Paris 2014, lk 107.

¹⁷ Vt õiguskantsleri 2014. aasta Viru Vangla kontrollkäigu kokkuvõtte, p 4.7.2.

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_1.pdf.

Lisaks märgin, et olen jätkuvalt veendunud, et kinni peetavate isikute külastajatest eraldamiseta lühiajalised kokkusaamised perekonnaliikmete ja eelkõige lastega peaksid olema reeglisk, mitte erandiks.¹⁸

10. Pikaajalised kokkusaamised

Koondasin siia alapunkti mõningad tähelepanekud, mis osalt lähtusid vahetult VTK tekstist (nt distsiplinaarkaristuste liikide täiendamise kavatsus) ning ka muul moel õiguskantsleri tähelepanu köitnud pikaajalisi kokkusaamisi käsitlevaid mõtteid.

Riigikohus ei ole leidnud, et Eesti Vabariigi põhiseadusega oleks vastuolus see, et üheks võimalikuks distsiplinaarkaristuseks on ka pikaajalise kokkusaamise keelamine (VangS § 63 lõike 1 punkt 2).¹⁹ Siiski soovin distsiplinaarkaristuste kataloogi ülevaatamise juures osutada minu hinnangul eksisteerivale vajadusele kriitiliselt üle vaadata kogu kehtiv distsiplinaarkaristuste valik ja mitte piirduda pelgalt uute võimalike karistuste lisamisega kataloogi. Nii on nt pikaajalise kokkusaamise keelamine vangistuse täideviimise eesmärkide (VangS § 6 lõige 1) kontekstis küsitava väärtusega meede.

Kinnipeetava õiguskale teele suunamise üks vahend on mh ka tema vanglavälise suhtluse kaudu positiivsete sotsiaalsete sidemete säilitamine ja tugevdamine. Vanglateenistusel lasub kohustus vanglavälisest suhtlemisest soodustada (VangS § 23 lõige 2). Tulenevalt VangS § 25 lõikest 1 on pikaajalise kokkusaamise subjektide ring äärmiselt piiratud ja seisneb eelduslikult just nn positiivsetes kontaktides. Sellises õiguslikus olukorras võib ühe pikaajalise kokkusaamise õiguse ära võtmine distsiplinaarkaristusena olla küll kinnipeetavale ränk karistus ja seetõttu oluline tema käitumise mõjutaja, ent teisalt töötab selline distsiplinaarkaristus vastu ka vangistuse täideviimise eesmärkidele. See näide ilmestab minu hinnangul vajadust ka olemasoleva distsiplinaarkaristuste kataloogi kriitiliselt ja analüüsivalt üle vaadata.

Teise pikaajalist kokkusaamist puudutava teemana käsitlen vahistatutele pikaajaliste kokkusaamiste lubamist.

23.01.2014 Riigikogus arutlusel olnud ja Riigikogu toetust pälvinud õiguskantsleri ettepaneku²⁰ ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) viimase aja praktika valguses soovitan Justiitsministeeriumil kaaluda vahistatutele (eelkõige pikaajalistele ja alaealistele) pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamist ja vastavate sätete sisseviimist vangistusseadusse.

Kuigi EIK on korduvalt nentunud, et kinnipeetava õigus perekonnaga suhelda, piirangute ulatus ja määr on jäetud riikide diskretsiooniks²¹, asus EIK otsuses *Varnas vs. Leedu* seisukohale, et mis puudutab vanglavälisest suhtlemist, siis on vahistatud süüdimõistetuga sarnases faktilises olukorras. EIK leidis, et vahistatule pikaajalise kokkusaamise igal juhul mittevõimaldamine, s.t

¹⁸ Vt õiguskantsleri 14.11.2014 soovitus nr 7-7/141329/1404720 Justiitsministeeriumile. Arvutivõrgus kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_sovitus_uue_tallinna_vangla_kinnipidami_stingimused.pdf.

õiguskantsleri 2014. aasta Viru Vangla kontrollkäigu kokkuvõte. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/kontrollkaigu_kokkuvote_viru_vangla_1.pdf.

¹⁹ Vt RKHKo 15.03.2015, nr 3-3-1-3-15, p 28.

²⁰ Õiguskantsleri 07.01.2014 ettepanek nr 24. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettepanek_nr_24_riigikogule_vahistatu_lii_kumisvabadus_ja_suhtlemisvoimalus_teiste_vahistatutega.pdf.

²¹ Nt Euroopa Inimõiguste Kohtu 27.04.1988 otsus asjas nr 9659/82; 9658/82, Boyle ja Rice vs. Ühendkuningriik; Euroopa Inimõiguste Kohtu 04.12.2007 otsus asjas nr 44362/04, Dickson vs. Ühendkuningriik.

ilma, et see oleks põhjendatud, rikub Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) art 14 koostoimes artikliga 8. EIK juhtis tähelepanu sellele, et kriminaalmenetluse terviklikkust saab tagada ka leebemate vahenditega kui vahistatule pikaajaliste kokkusaamiste keelamine. Nii nt soovis viidatud EIK otsuses avaldaja kohtuda oma abikaasaga. Avaldaja abikaasa ei olnud kuidagi seotud avaldaja süüteoga - ta ei olnud süüteos kaasosaline, ega selle tunnistaja. S.t ei olnud põhjendatud kahtlust temapoolses kriminaalmenetluse mõjutamises. EIK asus seisukohale, et riik ei saa tugineda üksnes seaduses sisalduvale sättele, mis keelab vahistatule pikaajalise kokkusaamise võimaldamist, vaid peab põhjendama, miks selline keeld on igal konkreetsel juhul vajalik.

Samuti leidis EIK, et argument, mille kohaselt avaldaja kohtus mitmeid kordi oma abikaasaga lühiajalistel kokkusaamistel, ei ole piisav õigustamiseks talle pikaajalisest kokkusaamisest keeldumist. EIK märkis, et kuivõrd sellised kohtumised toimusid traatvõrguga eraldamisega, ei ole need võrreldavad füüsilist kontakti võimaldavate pikaajaliste kokkusaamistega.²²

EIK viitas kõnealuses otsuses ka CPT raportile 2010. aasta visiidi kohta Leetu, milles CPT märkis, et vanglavälise suhtlemise piirangud peavad olema põhjendatud kriminaalmenetluse huvide või julgeoleku kaalutlustega. Sellised piirangud peavad olema erandiks, mitte reeglits ning ajaliselt piiratud ja proportsionaalsed.²³

Minu hinnangul on VangS § 94 lõike 5, mis keelab vahistatule pikaajalisi kokkusaamisi, peamine probleem seotud asjaoluga, et sätte sõnastus ei võimalda paindlikult läheneda vahistatute suhtluse piiramisele ning kehtestab ilma kaalumisoigusega jäiga piirangu kõigile vahistatutele, mis ei arvesta ei vahi alla võtmise põhjust või põhjusi, konkreetse kriminaalasja asjaolusid ega kulgu ning neist johtuvat tegelikku tarvidust vahistatu suhtlust oma lähedastega piirata.

Kolmanda probleemina pikaajaliste kokkusaamiste osas soovin viidata kokkusaamise kulude regulatsioonile. CPT on 2012. aasta Eesti Vabariigi külastuse raporti punktis 94 tõdenud, et: „CPT kutsub Eesti valitsust üles astuma vajalikke samme tagamaks, et pikaajalised kokkusaamised oleksid võimalikud kõigile vangidele olenemata nende rahalistest võimalustest“.²⁴ VTK-s on esile toodud mõte, et kehtivas õiguses võiks sisalduda selgesõnaline diskretsioon lühiajalise väljaviimise kulude riigi kanda võtmiseks.

Arvestades eeltoodud argumente pikaajalise kokkusaamise tuntavast resotsialiseerivast mõjust ning teisalt asjaolu, et mitmetele isikutele võib olla rahaliselt koormav kanda pikaajalise kokkusaamisega tekkida võivaid erinevaid kulusid (nt sõit kaugemalt vanglasse ning lisaks veel ka tasu kokkusaamise ruumide jms eest, mida näeb ette VangS § 25 lõige 4), usun, et tihtipeale kaalub pikaajalise kokkusaamisega saavutatav taasühiskonnastav efekt üles riigi kantud kulu

²² Euroopa Inimõiguste Kohtu 09.07.2013 otsus asjas nr 42615/06, Varnas vs. Leedu.

²³ Vt Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 18 June 2010. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2011-17-inf-eng.htm>.

²⁴ „Material conditions in the long-term visit rooms at Tallinn and Viru Prisons were of a satisfactory standard. However, Article 25 (4) of the Imprisonment Act provides that the costs of the use of these rooms are to be borne by prisoners or their family. The delegation noted that, as a consequence, certain prisoners did not have long-term visits due to financial constraints. **The CPT invites the Estonian authorities to take the necessary steps to ensure that all prisoners can have long-term visits regardless of their financial resources.**“ Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 May to 6 June 2012, p 94. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-01-inf-eng.htm#_Toc343076447.

kokkusaamise ruumide kasutamise, kokkusaajate toitlustamise ja hügieenivahendite soetamise eest. Seepärast võiks minu hinnangul tõsiselt kaaluda VangS § 25 lõike 4 muutmist ning sätestada kõigi või osade normis toodud kulude kandmine riigi poolt või vähemalt jätta sättesse kaalutusõigus võtta osa või kõik kulud riigi kanda.

11. Võimalus taotleda kooselu oma lapsega vanglas

Tegemist on küsimusega, mida VTK ei puuduta, ent mille käsitlemist palun vangistusseaduse muutmisel kindlasti kaaluda.

Õiguskantsler pöördus 13.01.2011 justiitsministri poole märgukirjaga nr 6-1/100993/1007630 VangS § 54 lõike 1 lause 2 muutmiseks. Märgukirjas osutas õiguskantsler, et vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Samuti viitas õiguskantsler EIK seisukohtadele, milles kohus tunnustab mõlema vanema „võrdset võimekust“ hoolitseda oma lapse eest ning rõhutab traditsioonilise naise ja mehe soorollide arusaama ebapiisavust erineva kohtlemise põhjendamisel. Ühtlasi viitas õiguskantsler, et kuna VangS § 54 lõige 1 lause 2 ei käsitle raseduse- ega ka sünnitamise vaid pigem lapse eest hoolitsemise ja kasvatamise perioodi, on sellisel juhul lapsevanemate soo alusel eristamine tulenevalt soolise võrdõiguslikkuse seaduse § 5 lõikest 1 ja lõike 2 punktist 1 keelatud.

Kokkuvõtvalt nentis õiguskantsler, et lapsega vanglas kooselu võimaldamine on erandlik ning see saab toimuda üksnes juhul, kui see on lapse parimates huvides. VangS § 54 lõike 1 teisest lausest nähtub, et Eestis on selleks ametiasutuseks, kes otsustab, kas lapse viibimine vanglas koos oma emaga on lapse parimates huvides või mitte, eestkostetasutus. Kuna lapse parimate huvide üle otsustamise pädevus on antud eestkostetasutustele, siis jääb arusaamatuks, miks on seadusandja *a priori* välistanud olukorrad, kus lapse parimates huvides on kooselu oma isaga vanglas. Õiguskantsler asus seisukohale, et naissoost ja meesoost lapsevanemate eristamiseks, mis puudutab võimalust taotleda lapsega kooselu vanglas, ei leidu mõistlikku ja asjakohast põhjust.

Nendin, et jään õiguskantsleri varasema seisukoha juurde ning soovitan kaaluda VangS § 54 lõike 1 lause 2 muutmist selliselt, et see tagaks mõlema lapsevanema võrdse kohtlemise. Nii nt näeb ette Soome vangistusseaduse § 10 võimalust mõlemal vanemal taotleda lapsega kooselu vanglas ning seda võimaldatakse juhul, kui selline kooselu on lapse parimates huvides. Leian, et VangS § 54 lõike 1 lauses 2 sisalduv hinnang sellele, et isaga kooselu vanglas ei ole ühelgi juhul lapse parimates huvides, on meelevaldne ning selle üle saab otsustada vaid konkreetseid asjaolusid arvestades ning selleks pädev asutus, s.o eestkostetasutus.

Praktikas ei ole välistatud olukord, kus üksikisa (kes hoolitses lapse eest enne vanglakaristust ja on alust arvata, et on sobiv ja suuteline tegema seda ka peale vabanemist) on karistatud nt maksuriteo eest lühiajalise reaalse vangistusega, temast lähtuv oht lapsele puudub ning isa sooviks nt 2- aastase lapsega sarnaselt VangS § 54 lõike 1 lauses 2 sätestatule vanglas viibida. Tänapäevane VangS § 54 lõike 1 lause 2 sõnastus sellise võimaluse täielikult välistab ning see olukord võib teiste eestkostjaks sobivate lähikondsete puudumisel kaasa tuua vajaduse paigutada laps asenduskodusse, mis ei pruugi olla sugugi lapse huvides kõige parem lahendus.

VangS § 54 lõige 2 sätestab, et vanglateenistus tagab emale sideme säilimise üle kolme aasta vanuse lapsega, kui see ei häiri lapse normaalset kasvatamist ega avalda talle kahjulikku mõju. Kuivõrd selle sätte seos VangS § 54 lõike 1 lausega 2 on ilmne, siis soovitan kaaluda ka selle normi muutmist selliselt, et see käsitleks mõlemaid vanemaid.

12. Soodustused

Teadaolevatel andmetel kasutatakse juba praegu vanglates eelkõige alaealiste kinni peetavate isikute suhtes motivatsioonisüsteemi, mis teatud juhtudel lubab kinni peetavatele isikutele VangS §-s 22 loetlemata soodustusi (nt tasuta pikaajalist kokkusaamist, tasuta kodukülastust, preemiana lisatoitu jne). Teatud juhtudel võib olla põhjendatud ka täiskasvanud kinni peetavatele isikutele täiendavate soodustuste võimaldamine (nt tasuta väljaviimine vanema matusele vmt). Selleks peab vanglateenistusel aga olema õiguslik alus, mis VangS §-s 22 ei sisaldu.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise